

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЛЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Скрильник Андрій Сергійович*, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу,
докторант кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0001-9622-4217

© Скрильник А.С., 2024

Стаття отримана редакцією 13.08.2024 р.
The article was received by the editorial board on 13.08.2024

Вступ. Військові конфлікти, що відбувалися і відбуваються в різних частинах світу, залишають після себе значну кількість ветеранів, які потребують реінтеграції в суспільство. Україна, як і багато інших країн, стикається з проблемою соціально-економічної адаптації своїх військовослужбовців, які повертаються з зони бойових дій. Одним з важливих напрямів підтримки демобілізованих військовослужбовців є розвиток інклюзивного підприємництва. Після повернення з війни, багато ветеранів стикаються з проблемами працевлаштування, соціальної інтеграції та економічної стабільності. Відсутність відповідних робочих місць та необхідних навичок для цивільної роботи часто ускладнює цей процес. Підприємництво може стати виходом для багатьох ветеранів, забезпечуючи можливість самореалізації, фінансової незалежності та створення робочих місць не тільки для себе, але й для інших демобілізованих військових.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Останні дослідження і публікації свідчать про зростаючий інтерес до інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні.

Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні є об'єктом дослідження багатьох вчених-економістів, зокрема Варналій З.С., Бураковський І.В., Манойленко О.В., Лук'яненко Д.Г. та інших дослідників. Стан та проблеми розвитку підприємств в період військового стану та повоєнного відновлення досліджено у роботах Собкевич О.В., Самофатова В.А. Гондаревої І., Ткалич М.Г., Жураковська А.Ю. та багатьох інших. У публікаціях вітчизняних науковців, які займалися питаннями сталого та інклюзивного розвитку потенціалу підприємництва, обговорюється важливість створення сприятливих умов для розвитку підприємництва серед ветеранів, включаючи фінансову підтримку, доступ до навчання та менторства, підкреслюється необхідність впровадження державних програм, які стимулюватимуть ветеранів до відкриття власних бізнесів. Також зазначається, що партнерство з приватним сектором може створити нові можливості для ветеранів у сфері інклюзивного підприємництва.

Ці дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до розвитку інклюзивного підприємництва для ветеранів, враховуючи потреби та можливості, які можуть з'явитися у цій сфері в Україні.

Метою дослідження є вивчення можливостей підприємництва для соціальної адаптації демобілізованих військовослужбовців, аналіз сьогоденного стану та розробка рекомендацій для підтримки їхньої підприємницької діяльності.

Основний матеріал і результати. Розвиток інклюзивного підприємництва в Україні є актуальним в контексті соціально-економічних викликів, зумовлених як війною, так і потребами соціальної інтеграції вразливих груп населення. В Україні інклюзивне підприємництво розвивається в умовах зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих військовослужбовців та людей з інвалідністю, які потребують соціально-економічної інтеграції [1].

Згідно з даними Міністерства соціальної політики України, у 2023 році кількість офіційно зареєстрованих підприємств, що мають інклюзивну спрямованість, збільшилася приблизно на 15%. Водночас спостерігається активізація зусиль міжнародних та всеукраїнських громадських організацій, спрямованих на підтримку таких ініціатив. За даними громадської організації «Український соціальний бізнес», у 2023 році в Україні нараховувалося близько 500 соціальних підприємств, більшість з яких займаються інклюзією. В результаті роботи соціальних підприємств та соціально-відповідального бізнесу, понад 10 тисяч осіб з інвалідністю отримали роботу в інклюзивних бізнесах [2]. За підрахунками аналітичних центрів, внесок соціальних підприємств у ВВП України у 2023 році склав близько 0,3%, що є значним зростанням порівняно з попередніми роками [3].

Соціальні виклики та роль інклюзивного підприємництва є важливими темами для сучасного суспільства, яке прагне забезпечити рівні можливості для всіх своїх громадян. Одним з найбільших викликів є:

1. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Станом на середину 2023 року в Україні було зареєстровано понад 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб [10]. Інклюзивне підприємництво пропонує можливості для їхньої економічної реабілітації через створення робочих місць.

2. Соціально-економічна інтеграція демобілізованих військовослужбовців. За даними Міністерства у справах ветеранів України, до кінця 2023 року близько 700 тисяч ветеранів потребуватимуть соціальної реінтеграції, і інклюзивне підприємництво може стати важливим інструментом для їх працевлаштування та розвитку власного бізнесу.

3. Протидія дискримінації та соціальній ізоляції людей з інвалідністю. За інформацією Державної служби статистики України, у 2023 році в Україні налічувалося близько 2,7 мільйонів осіб з інвалідністю. Більшість з них потребують соціальних послуг та мають обмежений доступ до ринку праці.

Ці групи мають обмежений доступ до ринку праці, фінансових ресурсів та навчальних можливостей, що перешкоджає їхній економічній активності.

У цьому контексті інклюзивне підприємництво стає потужним інструментом для подолання цих викликів. Воно не лише сприяє створенню робочих місць для вразливих груп, але й надає їм можливість реалізувати свій потенціал, що сприяє соціальній інтеграції та зменшенню нерівності. Таке підприємництво створює умови для економічної незалежності та активної участі в суспільному житті, що особливо важливо для демобілізованих військовослужбовців, які можуть мати унікальні навички та досвід, але потребують додаткової підтримки для адаптації до цивільного життя [4].

У 2023 році розвиток інклюзивного підприємництва набув нових трендів, що відповідають на глобальні соціально-економічні виклики. З огляду на зростаючу увагу до рівності та соціальної справедливості, інклюзивне підприємництво стало важливим інструментом для інтеграції вразливих груп у суспільний і економічний простір. Одними із ключових трендів є:

1. Зростання ролі IT-сектору. Інклюзивні підприємства все більше використовують цифрові платформи для надання послуг і продажу товарів. Це дозволяє людям з інвалідністю працювати дистанційно, що відкриває нові можливості для зайнятості [5].

2. Підтримка локальних ініціатив місцевими органами виконавчої влади. Багато міст і громад розробляють власні стратегії підтримки інклюзивного бізнесу, зокрема через створення інкубаторів для стартапів, що орієнтовані на інклюзію [6].

3. Інтеграція соціальних послуг і підприємництва. У 2023 році зростає кількість підприємств, які поєднують надання соціальних послуг із комерційною діяльністю. Це дозволяє розвивати нові бізнес-моделі, які базуються на вирішенні соціальних проблем.

4. Активізація діяльності міжнародних програм підтримки інклюзивного підприємництва в Україні. Однією з найпомітніших є програма Європейського Союзу, яка фінансує ініціативи, спрямовані на інтеграцію соціально вразливих груп через підприємництво. Інша програма, що має вагомий вплив, - це грантова програма від Організації Об'єднаних Націй (ООН), яка надає підтримку соціальним підприємствам, орієнтованим на працевлаштування людей з інвалідністю та ветеранів.

Таким чином, 2023 рік ознаменувався інтеграцією інклюзивних практик у підприємницьку діяльність через технологічні інновації, державну підтримку та розширення соціального впливу інклюзивних стартапів [7].

Інклюзивне підприємництво передбачає створення рівних можливостей для людей, які стикаються з труднощами на ринку праці. Для ветеранів це підприємництво стає ефективним механізмом, який до-

зволяє їм не тільки досягти економічної незалежності, але й сприяти вирішенню соціальних проблем, зокрема через створення нових робочих місць.

Підприємництво для ветеранів пропонує низку значущих переваг, які допомагають їм успішно інтегруватися у мирне життя після служби. Однією з головних переваг є можливість економічної незалежності. Власна справа дає змогу ветеранам контролювати власні фінансові ресурси, створювати стабільний дохід і самостійно планувати своє майбутнє, що дозволяє уникнути залежності від соціальних виплат або тимчасової зайнятості.

Крім того, підприємництво сприяє адаптації ветеранів до цивільного життя, допомагаючи їм використовувати свої навички з військової служби в бізнесі. Дисципліна, лідерські якості та навички управління ризиками, набути під час служби, дозволяють ефективно управляти бізнесом і вирішувати виклики, що виникають на підприємницькому шляху. Власна справа також відкриває можливості для реалізації особистого потенціалу, що допомагає ветеранам віднайти нові цілі та відчувати себе корисними у мирному житті.

Іншою важливою перевагою є створення мережі підтримки через спільноту ветеранів-підприємців. Такі зв'язки не тільки дають можливість обміну досвідом та підтримки, а й сприяють залученню інвестицій і партнерів, що полегшує розвиток бізнесу.

Таким чином, підприємництво для ветеранів стає ключовим елементом їхньої реінтеграції, сприяючи особистій і фінансовій стабільності, соціальній адаптації та розвитку нових економічних можливостей.

У 2023 році в Україні держава та регіональні влади значно посилили підтримку інклюзивного підприємництва для ветеранів. Ключові напрями підтримки включають надання фінансових ресурсів, освітніх програм та юридичної допомоги, що сприяє інтеграції ветеранів у підприємницьку діяльність. Так, у 2023 році було виділено понад 20 мільйонів гривень на мікрогранти для ветеранів, які прагнуть розпочати або розширити свій бізнес. Гранти надаються через програми, такі як Український ветеранський фонд. Майже 2000 ветеранів скористалися програмами мікрофінансування, зокрема грантами до 20 000 грн для малих бізнесів [8].

З 2023 року діють спеціалізовані тренінги та програми підтримки від Міністерства у справах ветеранів, у яких взяли участь понад 5000 ветеранів по всій країні. Ці програми спрямовані на навчання основам ведення бізнесу, управління ризиками та фінансового планування.

У ряді регіонів, таких як Львівська, Київська та Харківська області, запущені місцеві ініціативи, що передбачають співфінансування для ветеранських бізнесів. Зокрема, у Львівській області понад 100 ветеранів отримали підтримку через регіональні програми розвитку соціального підприємництва. У 2023 році регіональні адміністрації Київщини, Львівщини, Дніпропетровщини створили ветеранські бізнес-інкубатори для стимулювання підприємницької активності серед ветеранів. При цьому, прийняття нових законодавчих актів, що спрощують реєстрацію та податкові пільги для ветеранських соціальних підприємств, сприяло тому, що у 2023 році кількість зареєстрованих ветеранських підприємств зросла на 25% порівняно з попереднім роком [9].

В таблиці 1 наведено деталізовану характеристику наявних ринкових механізмів підтримки процесів розвитку інклюзивного підприємництва в Україні для демобілізованих військовослужбовців.

Ці заходи свідчать про активну державну та регіональну підтримку інклюзивного підприємництва для ветеранів в Україні, що сприяє їхній соціально-економічній інтеграції.

У 2023 році в Україні спостерігалася активна підтримка інклюзивного підприємництва для ветеранів з боку інститутів громадянського суспільства (ІГС). Зокрема, важливими аспектами стали:

1. Зростання інтересу до соціальних послуг: Організації громадянського суспільства продемонстрували готовність надавати соціальні послуги ветеранам та їх родинам. Проведене дослідження показало, що ІГС активно працюють над створенням та впровадженням програм, які відповідають потребам ветеранів, а також над їх реінтеграцією у суспільство;

2. Фінансування і співпраця: Багато ІГС змогли залучити фінансування для реалізації проектів, спрямованих на підтримку ветеранів. Це включає програми підтримки інклюзивного підприємництва, які сприяють розвитку нових бізнес-ініціатив для ветеранів. Одним з важливих факторів стало партнерство з міжнародними організаціями, що дозволило отримати додаткові ресурси та експертизу;

3. Виклики та потреби: Незважаючи на прогрес, ІГС стикаються з фінансовими труднощами та нестачею ресурсів, що обмежує їх здатність надавати підтримку. Також існує потреба в покращенні нор-

Підтримка інклюзивного підприємництва для ветеранів

Сутність напрямку	Механізми взаємодії	Деталізована характеристика
Державна підтримка на національному, регіональному та місцевому рівнях	Гранти та субсидії	Фінансова підтримка для старту бізнесу є необхідною умовою для багатьох ветеранів. Державні гранти та субсидії можуть допомогти ветеранам отримати стартовий капітал для відкриття власної справи
	Освітні програми	Навчання підприємницьким навичкам є важливою складовою успішного запуску бізнесу. Державні програми мають включати курси з фінансового планування, маркетингу, управління бізнесом, а також юридичних аспектів підприємництва
	Спрощення податкового режиму	Держава може запровадити спеціальні податкові пільги для підприємців-ветеранів, що сприятиме полегшенню процесу ведення бізнесу
	Підтримка соціальних проектів	Ветеранське підприємництво часто орієнтоване на вирішення соціальних проблем. Державні програми мають стимулювати розвиток соціального підприємництва через фінансову та організаційну підтримку
Підтримка з боку інститутів громадянського суспільства	Менторські програми	Ветерани можуть отримувати консультації та наставництво від досвідчених підприємців, які допоможуть їм адаптуватися до умов ринку та подолати труднощі на початковому етапі
	Платформи для обміну досвідом	Організація тренінгів, семінарів та круглих столів для ветеранів сприятиме обміну досвідом та встановленню корисних контактів між підприємцями-ветеранами
	Психологічна підтримка	Громадські організації можуть допомагати ветеранам в подоланні психологічних бар'єрів, надаючи консультації та психотерапевтичну підтримку
Роль приватного сектору	Співпрацю з ветеранськими підприємствами	Приватні компанії можуть підтримувати ветеранів шляхом надання бізнес-партнерств, контрактів на виконання робіт або закупівлі продукції, виготовленої ветеранами
	Фінансування та інвестування	Приватні інвестори можуть допомагати ветеранським стартапам, надаючи інвестиції для розвитку підприємницьких ініціатив
	Соціальна відповідальність	Приватний сектор може активно долучатися до соціальної підтримки ветеранів через реалізацію програм корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

мативно-правової бази, яка регулює надання соціальних послуг для ветеранів, оскільки це питання залишається важливим для ефективної роботи організацій;

Міжсекторальна співпраця є ключовим елементом у розвитку інклюзивного підприємництва для ветеранів. Вона передбачає взаємодію між державним сектором, приватними підприємствами та неурядовими організаціями (НУО), що дозволяє забезпечити комплексний підхід до підтримки колишніх військовослужбовців у їхніх бізнес-ініціативах. Така співпраця дозволяє створювати комплексну підтримку для ветеранів, надаючи їм можливість отримати доступ до ресурсів, навчання, фінансування та менторської підтримки.

На рисунку 1 наведено стратегічні напрями розвитку інклюзивного підприємництва для ветеранів в Україні з врахуванням наявних ресурсних можливостей основних стейкхолдерів даного процесу та максимального використання переваг ведення індивідуальної підприємницької діяльності.

Основні аспекти важливості міжсекторальної співпраці щодо розвитку інклюзивного підприємництва для ветеранів в Україні є:

1. Обмін ресурсами та досвідом: Кожен сектор має свої унікальні ресурси та експертизу. Державні структури можуть надати законодавчу базу та фінансування, приватний сектор може пропонувати

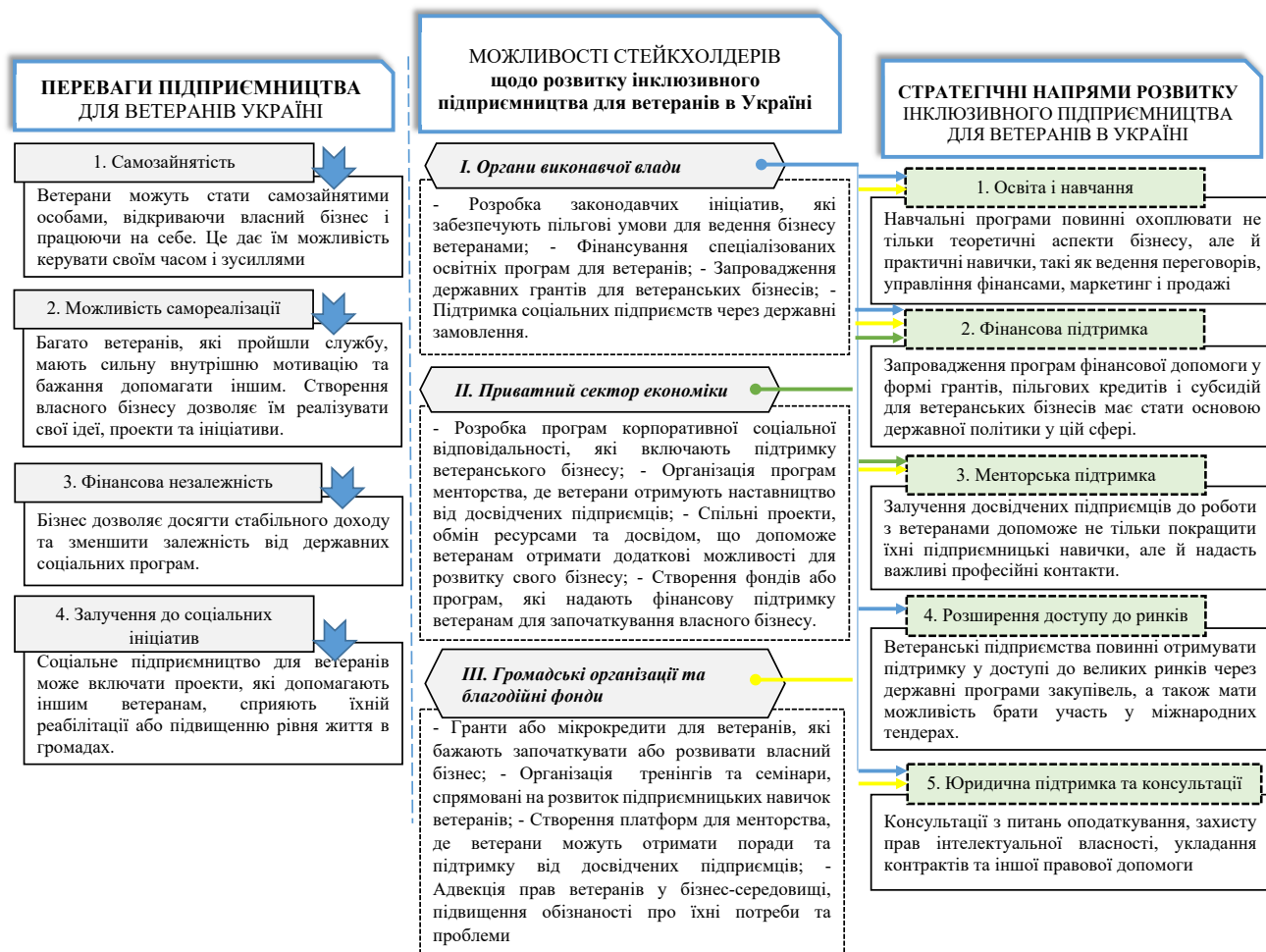

Рис. 1. Стратегічні напрями розвитку інклюзивного підприємництва для ветеранів в Україні

технології та інновації, а НУО – соціальні програми та підтримку на місцевому рівні. Цей обмін дозволяє створити більш ефективні програми підтримки для ветеранів.

2. Комплексна підтримка: Співпраця різних секторів дозволяє розробляти програми, які охоплюють всі аспекти підприємницької діяльності ветеранів – від навчання та консалтингу до фінансування і менторства. Це допомагає ветеранам подолати численні бар'єри, з якими вони можуть стикатися на етапі започаткування бізнесу.

3. Адаптація до потреб ветеранів: Завдяки зворотному зв'язку між секторами, програми підтримки можуть бути адаптовані до реальних потреб ветеранів. Це означає, що інклюзивне підприємництво буде більш ефективним та відповідним до специфічних вимог цільової аудиторії.

4. Соціальна відповідальність: Приватний сектор часто має можливість брати участь у соціально відповідальних ініціативах, що підвищує його імідж та довіру з боку споживачів. Інвестуючи в інклюзивне підприємництво, компанії можуть не лише допомогти ветеранам, але й покращити свої фінансові результати через соціальну відповідальність [11].

5. Створення сприятливого середовища: Співпраця між секторами може стимулювати законодавчі зміни, які полегшать доступ ветеранів до ресурсів, фінансування та ринків. Це також може включати розробку спеціальних програм навчання та підготовки для ветеранів, щоб забезпечити їх усіма необхідними навичками для ведення бізнесу [12].

Висновки. Інклюзивне підприємництво для демобілізованих військовослужбовців є важливим інструментом для їхньої соціальної та економічної реінтеграції в українське суспільство. Розвиток ветеранських бізнесів не тільки сприяє створенню нових робочих місць, але й допомагає вирішувати соціальні проблеми, з якими стикаються ветерани після повернення з війни. Для реалізації цієї стратегії необхідна тісна

співпраця між державою, приватним сектором та громадськими організаціями. Створення комплексної підтримки ветеранів через освітні програми, фінансову допомогу та менторську підтримку допоможе ветеранам успішно реалізувати свої підприємницькі ініціативи та інтегруватися в економічне життя країни.

Перспективи розвитку інклюзивного підприємництва в Україні у 2024–2025 роках залежать від низки соціально-економічних і політичних факторів, таких як війна, реформи в секторі соціальної політики, залучення іноземних інвестицій та підтримка міжнародних організацій. Важливим аспектом є розширення доступу вразливих груп до підприємницької діяльності.

У 2024–2025 роках очікується зростання кількості демобілізованих військовослужбовців і внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що стимулює розвиток інклюзивних підприємницьких ініціатив. Згідно з прогнозами, близько 1 мільйона людей можуть бути залучені до соціального підприємництва в Україні через надання державних пільг, грантових програм, міжнародної технічної допомоги та залучення ресурсів від ЄС та ООН.

До 2025 року інклюзивне підприємництво в Україні має потенціал стати важливою частиною економічної та соціальної політики, сприяючи інтеграції ветеранів, людей з інвалідністю та ВПО. Ключовими факторами його розвитку стануть цифровізація, законодавча підтримка, міжнародні інвестиції та залучення громадських організацій [13].

Інклюзивне підприємництво в Україні все більше орієнтуватиметься на цифрові технології. До 2025 року очікується розширення доступу до інтернет-бізнесів та фріланс-платформ для осіб з обмеженими можливостями, за прогнозами аналітиків Європейського банку реконструкції та розвитку, до кінця 2025 року понад 50% інклюзивних підприємств України планують впроваджувати технологічні рішення в сфері оптимізації господарської процесів. Це створюватиме умови для дистанційної зайнятості та навчання нових професій для вразливих груп [13].

У 2024–2025 роках очікується подальше вдосконалення законодавчої бази. Уряд України та міжнародні партнери працюють над розширенням податкових пільг для соціальних підприємств і полегшенням доступу до кредитних ресурсів, а саме: впровадження програм стимулювання для підприємств, що працевлаштовують ВПО та ветеранів та спрощення процедур реєстрації інклюзивних підприємств.

У 2024–2025 роках інклюзивне підприємництво в Україні може розраховувати на зростання міжнародних інвестицій. Програми від міжнародних донорів, зокрема USAID, GIZ та Європейського інвестиційного банку, сприятимуть розвитку інклюзивних підприємств. Громадські організації, зокрема ті, що працюють з ветеранами, ВПО і людьми з інвалідністю та реалізують грантові проекти міжнародних та європейських донорів, відіграватимуть важливу роль у розвитку інклюзивного підприємництва. Ці проекти допомагатимуть в освіті та наданні консультаційних послуг, що сприятиме економічній активності вразливих верств населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гонтарева І.В., Євтушенко В.А., Михайленко Д.Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
2. Соціальне підприємництво – нова форма бізнесу, актуальна під час війни. URL: <https://persha.kr.ua/article/230051-sotsialne-pidpryyemnytstvo-nova-forma-biznesu-aktualna-pid-chas-vijny>
3. Центри підтримки підприємців. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/hubs>
4. Потреби ветеранів 2023. Український ветеранський фонд URL: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2023/11/Potreby_veteraniv_2023.pdf
5. Онищенко С.В., Маслій О.А., Пантась В.В. Ділова активність бізнесу в Україні: цифрова трансформація та сталий розвиток. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. 2024. Т. (1 (92)). С. 136–146. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1\(92\).3321](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1(92).3321)
6. Самофатова В. Забезпечення сталості та інклюзивності розвитку малого та середнього підприємництва в повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № (53). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>
7. Дослідження стану бізнесу в Україні. Грудень 2023 – січень 2024. Київ, 2024. 108 с. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/7/37703-rezul_tati_opituvanna_biznesu_sicen_2024_1.pdf
8. Гранти для ветеранів: хто та як може отримати кошти на розвиток бізнесу. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/30/707098/>
9. Собкевич О.В., Шевченко А.В., Русан В.М. та ін. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України: аналіз. доп. / за загальн. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2024. 104 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.03>
10. Яких регіонах України найбільше переселенців: інфографіка. 2023. URL: <https://gwamedia.com/u-iakykh-rehionakh-ukrainy-naybilshhe-pereselentsiv-ostanni-dani/>

11. Лігоненко Л.О. Цифрові навички українців: результати самооцінки, висновки та заходи для подолання цифрової інклюдії. *Економічний форум*. 2022. № 1(1). С. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-202>
12. Smith J., & Johnson R. Entrepreneurship for Veterans: A Path to Economic Integration. *Journal of Social and Economic Development*. 2021. № 5(3). С. 45–67.
13. Левченко О. Інклюзивне підприємництво в Україні: перспективи розвитку для демобілізованих військовослужбовців. *Економічні реформи та розвиток*. 2022. № 8(1). С. 12–24.

REFERENCES:

1. Hontareva I. V., Yevtushenko V. A., Mykhailenko D. H. (2023) Osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v umovakh viiskovykh dii ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
2. Sotsialne pidpriemnytstvo – nova forma biznesu, aktualna pid chas viiny. Available at: <https://persha.kr.ua/article/230051-sotsialne-pidpryyemnytstvo-nova-forma-biznesu-aktualna-pid-chas-vijny>
3. Tsenry pidtrymky pidpriemstiv. Diia.Biznes. Available at: <https://business.diia.gov.ua/hubs>
4. Potreby veteraniv 2023. Ukrainykyi veteranskyi fond. Available at: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2023/11/Potreby_veteraniv_2023.pdf
5. Onyshchenko S. V., Maslii O. A., Pantas V. V. (2024) Dilova aktyvnist biznesu v Ukraini: tsyfrova transformatsiia ta stalyy rozvytok. *Naukovyi zhurnal «Ekonomika i rehion»*, vol. (1 (92)), pp. 136–146. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1\(92\).3321](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.1(92).3321)
6. Samofatova V. (2023) Zabezpechennia stalosti ta inkluzyvnosti rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v povoiennyi period. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. (53). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>
7. Doslidzhennia stanu biznesu v Ukraini. Hruden 2023 – sichen 2024. Kyiv. (2024) 108 p. Available at: https://business.diia.gov.ua/uploads/7/37703-rezul_tati_opituvanna_biznesu_sicen_2024_1.pdf
8. Hranty dlia veteraniv: khto ta yak mozhe otrymaty koshty na rozvytok biznesu. (2023). Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/11/30/707098/>
9. Sobkevych O. V., Shevchenko A. V., Rusan V. M. ta in. (2024) Priorytety rozvytku realnoho sektora v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy: analit. dop. / za zahaln. red. Ya. A. Zhalila. Kyiv: NISD, 104 p. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.03>
10. Yakykh rehionakh Ukrainy naibilshe pereselentsiv: infografika. (2023) Available at: <https://gwaramedia.com/u-iakykh-rehionakh-ukrainy-naybilshe-pereselentsiv-ostanni-dani/>
11. Lihonenko L. O. (2022) Tsyfrovi navychky ukraintsiv: rezultaty samoosinky, vysnovky ta zakhody dlia podolannia tsyfrovoi inkluziії. *Ekonomichnyi forum*, no. 1(1), pp. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-202>
12. Smith J., & Johnson R. (2021) Entrepreneurship for Veterans: A Path to Economic Integration. *Journal of Social and Economic Development*, no. 5(3), pp. 45–67.
13. Levchenko O. (2022) Inkluzyvne pidpriemnytstvo v Ukraini: perspektyvy rozvytku dlia demobilizovanykh viiskovosluzhbovtiv. *Ekonomichni reformy ta rozvytok*, no. 8(1), pp. 12–24.

УДК 351:338.1

JEL E60, F52, G32, H2, M00, O14, O30

Скрильник Андрій Сергійович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, докторант кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Перспективи розвитку інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні.**

У статті розглянуто перспективи розвитку інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні. Враховуючи виклики, пов'язані з реінтеграцією ветеранів у цивільне життя після військових конфліктів, підприємницька діяльність є ефективним механізмом соціально-економічної адаптації. Автор аналізує основні проблеми, які виникають у військових після демобілізації, і можливості розвитку бізнесу для цієї категорії громадян. У статті запропоновано стратегічні напрями підтримки інклюзивного підприємництва та розглянуто роль держави й суспільства у формуванні сприятливих умов для ветеранів. Висвітлюється важливість комплексного підходу до підтримки ветеранів у їхньому прагненні започаткувати та розвивати власний бізнес, що, у свою чергу, сприятиме соціально-економічному розвитку країни.

Ключові слова: інклюзивне підприємництво, демобілізовані військовослужбовці, соціальна адаптація, реінтеграція, економічна підтримка, ветеранський бізнес, міжсекторальна підтримка.

UDC 351:338.1

JEL E60, F52, G32, H2, M00, O14, O30

Andriy Skrylnyk, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, Doctoral Student of the Department of Finance, Banking Business and Taxation, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Prospects for the development of inclusive entrepreneurship for demobilized servicemen in Ukraine.**

This article examines the current challenges and opportunities facing demobilized military personnel in the context of entrepreneurship. The article focuses on the fact that the growth of inclusive entrepreneurship is an important tool for the socio-economic adaptation of veterans, as it not only contributes to their integration into civil life, but also has the potential to stimulate the development of the country's economy. The study begins with an analysis of existing government programs that support veterans in their entrepreneurial endeavors, such as access to financing, training courses, and consulting services. It was found that, despite the existence of programs, insufficient popularization and limited access to them remain significant obstacles. However, the growing attention to the problems of veterans on the part of society and the state creates potential for the development of new initiatives in this area. The article pays special attention to the challenges that arise on the way to creating a successful business, including social, psychological and economic factors. It has been found that many demobilized servicemen face difficulties in adapting to civilian life, which can make it difficult for them to pursue entrepreneurship. However, with the right support and training, veterans can become successful entrepreneurs using their skills and experience. The final part of the article formulates recommendations for state structures, business and public organizations regarding the creation of a favorable environment for the development of inclusive entrepreneurship. It is proposed to integrate veterans into training and mentoring programs, provide access to financial resources and intensify cooperation between different sectors of society. Thus, the article emphasizes the importance of the development of inclusive entrepreneurship for demobilized servicemen in Ukraine as a key element of their socio-economic adaptation, which requires a comprehensive approach and attention from all interested parties.

Keywords: inclusive entrepreneurship, demobilized servicemen, social adaptation, reintegration, economic support, veteran business, interdisciplinary support.